

HÌNH ẢNH BÁC HỒ TRONG THƠ VIỆT NAM

Nguyễn Lâm Điền¹

ABSTRACT

In Vietnamese modern poetry, there are a large number of poems which are written about President Ho Chi Minh. From many different ways of feelings, poets express people's noble and inviolable sentiment to Uncle Ho honestly, deeply and lively. He is the greatest person and the symbol of belief and beautiful lifestyle in people's spiritual life. His nobility shines not only in the life but also in the poetry.

Keywords: *poems about Uncle Ho, quintessence of the Vietnamese, love, noble ideal*

Title: *Image of Uncle Ho in Vietnamese poetry*

TÓM TẮT

Trong thơ ca Việt Nam hiện đại có nhiều bài thơ viết về Chủ tịch Hồ Chí Minh. Từ những góc độ cảm nhận khác nhau, các nhà thơ đã diễn tả chân thành, sâu sắc và sinh động nhất nỗi niềm tình cảm cao đẹp, thiêng liêng của dân tộc đối với Bác. Bác là người đẹp nhất, là niềm tin và lẽ sống cao đẹp trong đời sống tinh thần của dân tộc. Vẻ đẹp của Bác không chỉ tỏa sáng trong cuộc đời mà còn ngời sáng trong thơ ca.

Từ khóa: *Thơ về Bác, Tình hoa dân tộc, Tình yêu, Lẽ sống cao đẹp*

1. Chủ tịch Hồ Chí Minh là một vĩ nhân trong thời đại chúng ta. Dân tộc ta luôn tự hào vì có Bác. Chúng ta không thể nào nói hết về những lời ngợi ca, tự hào của dân tộc và của cả nhân loại về Bác. Càng ngày tầm vóc của Bác càng vĩ đại hơn trong sự ngưỡng mộ của nhân loại. Bác vĩ đại bởi Bác là hiện thân cho Tự do, Độc lập và cho tình yêu thương rộng lớn, bao la như “*ôm cả non sông mọi kiếp người*”(Tố Hữu); Bác đã đem lại một nguồn sức mạnh tinh thần vô biên cho dân tộc trong cuộc sống hôm qua, hôm nay và cả mai sau. Bác đi vào đời sống của dân tộc và nhân loại như một huyền thoại. Đặc biệt, cuộc đời và sự nghiệp cách mạng của Bác đã trở thành nguồn cảm hứng sáng tạo nghệ thuật nói chung và thơ ca nói riêng. Bác là *Mặt trời thân yêu* (Lê Anh Xuân), là “*sự sống mãi sinh sôi*”, là nguồn cảm hứng sáng tạo cho bao nhiêu nhà thơ trong và ngoài nước, tên Người “*là cả một niềm thơ*”. Trong thơ ca Việt Nam hiện đại có nhiều bài thơ viết về Bác, nhất là sau khi Bác qua đời. Có thể nói, từ những góc độ cảm nhận khác nhau, các bài thơ viết về Bác đã diễn tả chân thành, sâu sắc và sinh động nhất nỗi niềm tình cảm của cả dân tộc đối với vị lãnh tụ vĩ đại, kính yêu. Bác đã đi vào cõi trường sinh và để lại cho ta tất cả:

*Hiện tại, tương lai, quá khứ – cuộc đời
Tổ Quốc, non sông, đất trời, hoa lá
Bác đi rồi vẫn thấy Bác khắp nơi.
(Tế Hanh)*

2. Trong tâm tưởng của con người Việt Nam và nhân loại, hình ảnh Bác rất gần gũi thân thương với vầng trán cao, đôi mắt hiền, với bộ quần áo nâu giản dị, với

¹ Bộ môn Sư phạm Ngữ văn, Khoa Sư phạm, Trường Đại học Cần Thơ

đôi dép cao su và phong thái ung dung..., hình ảnh đó ngày càng sâu đậm trong đời sống tinh thần dân tộc. Bác là người đẹp nhất, là tinh hoa của dân tộc, là “người cha đôi mắt mẹ hiền sao”(Tổ Hữu). Cuộc đời và sự nghiệp của Bác gắn liền với những trang sử hào hùng của dân tộc. Người Việt Nam nói về Người với niềm tự hào:

*Tháp Mười đẹp nhất bông sen
Việt Nam đẹp nhất có tên Bác Hồ.
(Bảo Định Giang)*

Lần đầu tiên viết về Bác, nhà thơ Tố Hữu cảm nhận về đẹp ở Bác trước hết là vẻ đẹp của người lính đầu tranh vì dân tộc và nhân loại:

*Người lính già
Đã quyết chí hi sinh
Cho Việt Nam độc lập
Cho thế giới hòa bình...*

Vẻ đẹp giản dị mà vĩ đại của Bác đã đi vào cuộc sống của con người Việt Nam với bao điều để nhớ, để tự hào và dân tộc Việt Nam luôn nhận thấy “tinh Bác sáng đời ta”, luôn hiểu rằng “ta bên Người, Người tỏa sáng cho ta”. Cho dù ở nơi đâu, tình Bác vẫn ấm đời ta. Bác là vàng trắng sáng diệu hiền, tỏa sáng khắp nhân gian, thấp sáng mỗi cuộc đời. Bác là mặt trời sưởi ấm đời cần lao. Bác dạy chúng con sống ân nghĩa thủy chung, “uống nước nhớ nguồn”, “ăn trái nhớ người trồng cây”. Trong cuộc sống của dân tộc Việt Nam có biết bao những kỉ niệm về Bác: một thành phố mang tên Bác, một con đường mang tên Bác, một chiến dịch mang tên Bác, ... Đến với những vần thơ viết về Bác ta càng hiểu hơn Bác, hiểu hơn tâm lòng của một con người từ khi ra đi tìm đường cứu nước cho đến những ngày tháng cuối của cuộc đời vẫn chan chứa niềm khát vọng phục vụ Tổ Quốc lâu hơn nữa, nhiều hơn nữa ... Chúng ta hiểu :

*Trên đầu tóc Bác sương ghi
Chắc đôi sợi bạc đã vì chúng con.
(Xuân Diệu)*

Và cũng hiểu vì sao trong cảnh “cháo bẹ, rau măng”, “hang Pắc Bó gió lùa”, “giường lạnh tựa là hai hàng đá ghép”, Bác vẫn dịch sử Đảng. Trong kháng chiến chống Pháp nhiều gian truân thử thách, Bác vẫn có mặt khắp mọi nẻo đường chiến dịch, vẫn “chống gậy lên non thăm trận địa”, vẫn cảm nhận được cái đẹp của thiên nhiên nơi núi rừng Việt Bắc qua một “tiếng suối trong như tiếng hát xa”, đến một đêm rằm tháng giêng lồng lộng trăng soi... Những kỷ niệm êm đềm sâu lắng của các nhà thơ về Bác đã giúp họ có được những tứ thơ hay. Thanh Tịnh *Trăm năm vẫn nhớ một chuyến đò*, Nông Quốc Chân khắc ghi hình ảnh bộ đội Cụ Hồ, Bằng Sĩ Nguyên với hình ảnh Bác đi chiến dịch, Nguyễn Trọng Oánh *Qua Tân Trào nhớ Bác*, Xuân Thủy thì cho rằng “cái nhớ cao sâu là nhớ Bác Hồ”. Nguyễn Đức Mậu viết *Những khúc ca về Bác*, Nguyễn Đình Thi *Nhớ Bác chiều thu* với nỗi nhớ diết da:

*Nước non non nước bồi hồi
Nghe thân yêu vọng tiếng Người đầu dây
Mây hồng chim vút cánh bay
Sông xa một dải dâng đầy nhớ thương.*

Còn trong thơ Tố Hữu, hình ảnh Bác bao giờ cũng bình dị, triu mến, cao cả, luôn để lại nỗi nhớ khôn nguôi trong tình cảm của mọi người. Chân dung của Bác được Tố Hữu thể hiện trong nỗi nhớ của đồng bào Việt Bắc:

*Nhớ ông cụ mắt sáng ngời
Áo nâu túi vải đẹp tươi lạ thường
Nhớ Người những sáng tinh sương
Ung dung yên ngựa trên đường suối reo
Nhớ chân Người bước lên đèo
Người đi rừng núi trông theo bóng Người.*

Tố Hữu còn khẳng định vẻ đẹp của con người Hồ Chí Minh là vẻ đẹp giản dị mà vĩ đại. Hình ảnh Bác trong cảm nhận của nhà thơ là hình ảnh của một con người luôn chan chứa tình cảm trong sáng và cao đẹp, suốt đời tận tụy hi sinh vì dân vì nước, một tấm lòng “*sửa để em thơ lụa tặng già*” và luôn “*ôm cả non sông một kiếp người*”. Bởi thế, ở bài *Bác ơi!* nhà thơ khẳng định:

*Bác để tình thương cho chúng con
Một đời thanh bạch, chẳng vàng son
Mong manh áo vải, hồn muôn trượng
Hơn tượng đồng phơi những lối mòn.*

Trong số những nhà thơ Việt Nam viết về Bác, bên cạnh Tố Hữu, Chế Lan Viên là nhà thơ có những đóng góp lớn khi thể hiện hình ảnh Bác. Cảm hứng chủ đạo ở những bài thơ viết về Bác của Chế Lan Viên là tiếng nói yêu thương nhân nghĩa, giàu chất trí tuệ. Nhà thơ muốn bày tỏ tấm lòng biết ơn sâu sắc đối với Bác - *Người thay đổi đời tôi, Người thay đổi thơ tôi* - bằng những cảm xúc chân thành, sâu lắng:

*Ôi giữa lòng ta, Bác đến tự hồi nào?
Bác vĩ đại, mà chẳng làm ai kinh ngạc
Mỗi buổi sáng, nhìn lòng ta, ta thấy Bác
Nước mắt ràn ta cảm hết ơn sâu.*

Hình ảnh Bác qua thơ Chế Lan Viên là hình ảnh của con người vĩ đại, *Người đi tìm hình của nước*, là nhà hiền triết, là vị lãnh tụ anh minh, là hiện thân của Tự do, Độc lập là nhà thơ lớn của dân tộc..., nhưng Chế Lan Viên vẫn cảm thấy chưa thể hiện trọn vẹn về Người. Bởi thế, nhà thơ luôn có niềm trăn trở và khát vọng hiểu Bác trọn vẹn khi *Đọc văn Người*:

*Bác dạy ta “lai vô ảnh, khứ vô hình”
Đến rất nhẹ và ra đi rất nhẹ
Ta lẫn Bác với màu trời và giọt lệ
Với hương mộc trong đêm và lộc nỡn trên cành.*

Dân tộc ta hiểu Bác hơn qua những bài thơ Người sáng tác trong tù, ở chiến khu Việt Bắc, trong những năm tháng hào hùng của cuộc kháng chiến chống Mỹ, hay ở trong bản *Di chúc* mà Bác để lại cho muôn đời. Với bài thơ *Di chúc của Người*, Chế Lan Viên muốn nói về sự đương đầu giữa Bác với cái chết, với cõi hư vô. Không phải Bác viết di chúc khi Người bắt đầu đối mặt với cái chết mà “*Bác đương đầu với cái chết tự thanh xuân*”, khi Bác còn là anh Ba giữa muôn trùng

sóng biển, khi Bác là “khách tự do” giữa chôn lao tù đế quốc... “Cái chết đến bên Bác bao lần”, nhưng “nó phải lùi ngay”. Ai có thể ngờ được:

“Bác bình yên viết di chúc giữa ngày sinh nhật

Khi non sông đang chúc thọ Người”.

Cũng như cả cuộc đời mình, Bác hiến dâng cho dân tộc và nhân loại, bản *Di chúc* của Bác cũng chẳng dành riêng gì cho mình mà dành cho toàn thể nhân dân “*Bác yêu suốt một đời*”. Bác không nói tuổi già mà nói “*còn xuân chán*”, không nói bảy mươi tuổi mà nói bảy mươi xuân, để rồi “*giấu niềm đau dưới một ngày vui*”, “*Người kí thác chuyện muôn đời*”, bởi lẽ:

*Người không muốn lúc ra đi làm ta đột ngột
Bảo cái sinh cái tử cũng thường thôi.*

và:

*Ngỡ như để khuấy ta, Bác có cười kia đấy
Ta không thấy rõ Bác cười chỉ bởi chúng ta đau.*

Bác luôn có trăn trở, thao thức vì Tổ quốc, dân tộc, và ngay cả khi viết *Di chúc*, nỗi niềm đó vẫn canh cánh trong lòng:

*Bác sợ khi Bác đi rồi ta sẽ lạnh
Sợ ta đau, sợ ta rời lơ dẽnh
Sợ ta quên...
Người gửi lại một niềm tin.*

Bằng sự cảm nhận sâu sắc chân tình, lời thơ như nhắc nhở chúng ta đừng quên, đừng lơ dẽnh, hôm nay hãy đọc lại *Di chúc* của Người từng câu, từng chữ và “*ngỡ như trước mắt, trên cao đầu đó, Bác nhìn*”.

3. Khi còn sống Bác đã khẳng định: “*Miền Nam luôn ở trong trái tim tôi*”, Bác mong được vào thăm miền Nam và “*Bác nhớ miền Nam nỗi nhớ nhà*” còn đồng bào “*miền Nam mong Bác nỗi mong cha*”. Trong cảnh đất nước tạm thời chia cắt, bà má miền Nam đã gửi ra dâng Bác “*gói đất miền Nam*” với nghĩa tình thủy chung son sắt:

*Đất này mảnh đất quê hương
Cùng chung máu thịt giang sơn Lạc Hồng
Xin dâng CỤ cả tấm lòng
CỤ tin ở bức thành đồng miền Nam.*

(Xuân Miến)

Nhà thơ Thanh Hải đã nói lên tình cảm của cả miền Nam thương nhớ Bác. Cho dù kẻ thù dồn ép, đe dọa và khủng bố nhưng tấm lòng của đồng bào miền Nam vẫn luôn hướng về Bác, dù xa cách núi non nhưng “*hình ảnh Bác vẫn còn khắc sâu*”, vẫn mơ đến ngày thống nhất Bác vào miền Nam. Thanh Hải đã diễn tả thành công hình ảnh Bác từ nỗi nhớ da diết của đồng bào miền Nam đối với Bác bằng những hình ảnh rất đối âm áp và gần gũi thân thương trong bài thơ *Cháu nhớ Bác Hồ*:

*Bác cười thân mật biết bao
Bác dạy đồng bào cận kề từng câu
Ung dung Bác vượt chòm râu
Bác xoa đầu cháu, Bác âu yếm cười.*

Xuất phát từ tình yêu và sự kính trọng đối với Bác, nhà thơ Hải Như những mong Bác có những phút giây thanh thản sau bao nỗi lo dân nước. Trong bài thơ *Chúng cháu canh giấc Bác ngủ, Bác Hồ ơi!*, nhà thơ đã bày tỏ ước nguyện đó:

*Trọn cuộc đời, Bác có ngủ yên đâu
Nay Bác ngủ chúng ta canh giấc ngủ.*

Cũng trong cảnh đất nước bị chia cắt, Thu Bồn đã *Gởi lòng con đến cùng cha để* giải bày “*nỗi đau vô tận thời gian*”, vì đồng bào miền Nam chưa được gặp Bác. Tuy nhiên, trong hoàn cảnh đó, đồng bào miền Nam vẫn luôn giữ trọn một niềm tin:

*Hắn trong đôi mắt sáng ngời
Còn nguyên vẹn một khoảng trời phương Nam.*

Bác đã đi xa, đồng bào miền Nam chưa kịp gắn tấm huân chương cao quý nhất cho Bác. Đất nước thống nhất, đồng bào miền Nam ra *Viếng lăng Bác*, được thấy “*Bác nằm trong giấc ngủ bình yên*”, “*Mà sao nghe nhói ở trong tim*”. Viễn Phương đã bày tỏ nỗi đau thương vô hạn, và khát vọng mãi mãi bên Người của đồng bào miền Nam:

*Mai về miền Nam thương trào nước mắt
Muốn làm con chim hót quanh lăng Bác
Muốn làm đóa hoa tỏa hương đâu đây
Muốn làm cây tre trung hiếu chốn này.*

4. “*Bác đi Di chúc giục lòng ta*”, cuộc đời ta luôn có Bác dẫn đường, tên Người đã trở thành niềm tin và dũng khí, tên Người giục bước chúng con. Hình ảnh Bác luôn vẫy gọi chúng ta tiến lên phía trước. Người chiến sĩ vượt Trường Sơn muôn vạn gian truân thử thách vẫn như thấy đây là con đường “*Bác mới đi qua*”, “*Bác đã đến nơi này*”. Trong bài thơ *Đêm Trường Sơn nhớ Bác*, Nguyễn Trung Thu đã cảm nhận:

*Đêm Trường Sơn
Chúng cháu nhìn trăng, nhìn cây
Cánh khuya như vẽ
Âng khuâng chúng cháu nghĩ
Bác như đã đến nơi này
...Đêm Trường Sơn chúng cháu dồn chân bước
Con đường Bác mới đi qua.*

Bác ra đi không mang theo gì cả mà để lại *Muôn vạn tình thương yêu trùm lên khắp quê hương*, để lại nguồn sáng của lẽ sống lớn cho đời ta thêm hạnh phúc. Từ sự cảm nhận sâu sắc đó, Việt Phương khẳng định “*Người như sự sống mãi sinh sôi*”, sự ra đi của Bác như “*một mùa gieo hạt*” để:

*Mỗi chồi non mọc theo hình Bác
Tinh cầu ta thành trái đất niềm vui.*

Từ một tấm ảnh Bác Hồ trên đỉnh cao, hay bức tượng Bác trên đảo xa, cũng như ngôi nhà xưa Bác ở, mái trường xưa Bác dạy trẻ thơ, những kỷ niệm trước Bến Nhà Rồng, và bóng Bác lờng lờng giữa Ba Đình đọc *Tuyên ngôn Độc lập*..., đến :

*Vết mòn hằn trên đôi dép lóp
Chiếc áo bông quen mặc vá vai
Những nan quạt gãy rồi dùng dây buộc
Hòn đá thon từng bóp nhẵn như mài.*

Tất cả điều đó gọi cho dân tộc Việt Nam bao nỗi nhớ thương, bao điều suy nghĩ, để giữa cuộc đời hôm nay ta luôn có Bác và khi nghĩ về Người thì lòng ta thêm trong sáng.

Cuộc đời Bác là cuộc đời của “*Người đi soi sáng chất con người*”, là “*tấm gương soi*” của cuộc sống, là sự nhắc nhở chúng ta hãy “*giữ trong sạch lòng mình hỏi tự đáy lương tâm*”.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Phong Lê, Văn học Việt Nam hiện đại (Những chân dung tiêu biểu), NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 2001.

Hồ Ngọc Mân, Lâm Điền (tuyển chọn và giới thiệu), Hồ Chí Minh – Người ở khắp nơi nơi, NXB Tổng hợp Hậu Giang, 1990.

Vũ Quần Phương, Trần Đăng Khoa, Quang Huy,...(tuyển chọn), Thơ Việt Nam 1975 – 2000, NXB Hội Nhà văn, Hà Nội, 2001.

Hoàng Trung Thông, Vũ Cao, Tạ Hữu Yên (tuyển chọn), Hành quân theo đường Bác, NXB Quân đội nhân dân, Hà Nội, 1980.